

geloofsverzekerdheid? Velen zijn ijdel op hun geloof... ach, waarop zijn wij niet ijdel? Wij willen graag te boek staan als een zuiver geloovige, een groot geloovige, als een held des geloofs! Dit is wel de meest verfoeilijke ijdelheid, welke er bestaat. Maakt niet het Huis des Vaders tot een schouwburg! DIT geloof sterkt de HEERE niet, het wordt gevoed door onze oude natuur, aangeblazen door den vijand der zielen. Het is het waarachtig geloof te doen om God, om Zijn eer, om de verheerlijking van Zijn liefde!

Wij worgen de onzekerheid niet in een krampachtig gevecht, waaruit wij met een medaille op de borst te voorschijn treden. Maar als wij er ons naar uitstrekken toe te nemen in de kennis van God en van den Heere Jezus Christus, zal de geloofsverzekerdheid ons deel worden. Hij legt weg voor de oprechten een bestendig wezen.

Welgelukzalig zijn allen, die op Hem vertrouwen!
N. B.

En nu gaat dr de Bondt redeneeren alsof resten van de kerk een restkerk zijn, waaraan de kerknaam niet ontzegd mag worden! Een ongeluk komt zelden alleen.

11. Ja, er is toch sprake van kenteekenen der kerk, zegt dr de Bondt. Hij ga eens de beteekenissen van het woord kenteekenen na, en de latijnsche, of fransche woorden, die door „kenteekenen” vertaald zijn. Sporen in de sneeuw zijn ook kenteekenen, dat de vos er voorbijgegaan is. Maar de jager zou vreemd opzien, als een goele vriend aan zijn vrouw berichtte: ga de tafel maar vast dekken, je man heeft de sporen van den vos gezien, ergo de vos was daar aanwezig. Dat is maar één kant van het geval, ik geef het toe; maar als dr de Bondt wil, kunnen we er verder over doorpraten. Sporen, resten, overblijfselen der kerk zijn wat anders dan haar „notae”, haar merkteekenen. De resten van doode kameelen in de Sahara zijn geen merkteekenen van de aanwezigheid der kameelen op die plaats. Ik schrijf dit artikelje buitenshuis, en kan niet nagaan, wat er in de Institutie in 't latijn staat. Maar ik geef dr de Bondt op een briefje, dat er niet het woord staat, waarmee de merkteekenen der kerk van Christus worden aangeduid door Calvin.

12. Dr de Bondt verwijst naar ds J. Dijk (Zevenhuizen), die door mij reeds is beantwoord. Het is helaas kookboek-één-zang. Calvin zegt: alzo (sic) ontzeggen wij den naam kerk aan Rome. En ook dr de Bondt maakt er nog weer van: een ontzeggen-met-een-beperking. Een aanduiding van wijze wordt veranderd in een aanduiding van graad. Dat kan er raar gaan uitzien voor de logica. Als iemand zegt, dat dr de Bondt zijn huisvaderlijke plichten zóó en zóó opvat, mag ik dan zeggen: hij vat ze op met een beperking? We zouden, vrees ik, kwade vrienden worden, als ik dat zei.

13. Als ik met de stukken aantoon, dat Calvin inderdaad den naam kerk Rome ontzei, dan antwoordt dr de Bondt: niet in absoluten zin. Ik zou daar misschien ietwat gewilliger naar luisteren, als eerst erkend was: goed, we geven toe, dat de bewering „nóóit is de kerknaam ontzegd”, onhoudbaar bleek. Maar neen. Wil dr de Bondt nu eens zeggen, uit welk leerboek van de logica hij het verschil tusschen ontzeggen en niet-absoluut-ontzeggen heeft? We komen dan verder. We vinden nog al eens bij de oude theologen op een gestelde vraag:

A. c. D.

Of:

N. c. D.

Dat beteekent¹⁾: ja, maar er moet iets bij gezegd worden; of: neen, maar er moet iets bij gezegd worden, misschien, dat dr de Bondt aan zóó iets denkt. Maar dan komen we geen stap verder, als die nadere onderscheiding (dat, wat er nog bij gezegd moet) in den nevel blijft hangen. Die nevel, waarin b.v. de jaartallen van de Reformatie worden veronachtzaamd, of waarin van het woord „kenteekenen” (overblijfselen, gereformeerde resten, etc.) een gebruik gemaakt wordt in dier voege, dat men associaties wekt aan het woord „kenteekenen” of merkteekenen der kerk. Over die kwesties sprak dr de Bondt niet. Hij helpt niet. Op de vraag: ontzei Calvin den naam kerk? antwoordt ik:

A.,

d.w.z. ja.

Kan ik iemand er een genoeg mee doen, dan wil ik er wel van maken

A. c. D.,

dat wil zeggen: ja, maar we kunnen nog wel eenig misverstand afsnijden. Dr de Bondt evenwel zegt:

A. n. a.,

d.w.z.: ja, maar niet absoluut.

Dat vind ik niet duidelijk. Ik wacht op de exegese van:

c. D.

En voorloopig troost ik me hiermee, dat het sterke:

N.

(neen! nooit is de kerknaam ontzegd) door dr de Bondt is weersproken, zij het dan ook, dat hij het, ik zou haast ondeugend worden, deed met een weerspreking „niet in absoluten zin”.

„Niet zonder meer.”

„Niet absoluut.”

Sic dilabitur actas.

14. Heeft deze gedachtenwisseling nut?

A. c. D.

K. S.

Frankfortiana.

In onze bespreking van de kwestie-Datheen kwamen ook de kerkelijke verhoudingen te Frankfort a. d. Main ter tafel. Al kunnen we (zie onze desbetreffende „Mededeeling”) deze week nog niet naar Calvijn luisteren, het heeft toch zijn nut, bij de Frankfortsche gebeurtenissen nog een enkele kantteekening te geven bij wijze van toefgiff.

1. We merken in ons vorig artikel op, dat de gemeente der Duitschers nog niet een luthersche kerk mocht heeten in onderscheiding van de gereformeerde, zooals „De Heraut” den indruk gegeven had. We wazen er op, dat de onderscheiding tusschen „dutchse” en „vreemdelingenkerk” nationaal was, doch niet confessioneel. Ten overvloede blijkt dit nog hieruit, dat de buitenlanders de Augsburgsche belijdenis plus de daarop gevolgde „Apologie” hadden onderteekend. Petrus Dathenus heeft in zijn „Kurtze und Warhaffte Erzehlung” ons interessante bijzonderheden omtrent de vluchtelingenkerk verteld. In dat boekje is ook opgenomen een polemisch-apologisch geschrift van Valerandus Pollanus, die er op wijst, dat men van de zijde der vreemdelingen overtuigd was, dat men een op de spits drijven der tegenstellingen tusschen de protestanten ongeoorloofd achtte, — weshalve zij dan ook van oordeel waren, dat na het godsdienstgesprek van Marburg, waarin men elkander had gevonden in een formulier van eendracht, de ééne groep de andere moest verdragen. Hoe lang? Totdat God aan de dwalenden, of anders aan de beide groepen de oogen zou openen. Maar uitdrukkelijk werd aan het voorgaande (139) nog toegevoegd (140), dat niemand alleen om de kwestie, waarover destijds tusschen de luthersche en de calvinistische partij de strijd liep (’t was de kwestie van de manier, waarop Christus in het avondmaal tegenwoordig was) een andere kerk mocht veroordeelen op zijn centje, „nach seinem gefallen allein”.

Hoe kon men dan beweren, dat de onderscheiding tusschen de vreemdelingenkerk en de duitse een confessioneele was? De vluchtelingen zelf protesteerden daartegen. Later gaan de zaken anders staan.

2. De vraag van zooeven dringt met nog te meer klem zich op, als we lezen, hoe de vreemdelingenkerk stond tegenover de Augsburgsche belijdenis, die later in tegenstelling met die van andere kerken is komen te staan, maar toen aanvaard kon worden ook door deze vreemdelingen. Ze hadden meer dan eens gezegd: wij zijn niet tegen de Augsburgsche belijdenis. Welnu, zoo voegde één der tegenstanders, Westphalus, hun toe: als gij dan de Augsburgsche belijdenis zijt toegedaan, houdt u dan ook daaraan! (125.) Hierop antwoordt Valerandus Pollanus: dat doen we ook. In Dec. 1556 verklaren à Lasco, Pollanus, Hovbraque, Hornus en Dathenus, dat hun avondmaalsleer niet strijdt met de Augsburgsche Belijdenis noch met de daarna gevolgde „Apologie”, (102.) In de voorrede op hun „Purgation”, een verdedigingsgeschrift, herinneren ze er aan, dat ze de Augsburgsche belijdenis met de Apologie hebben onderteekend. Hoe kan men dan tegenwoordig ten gunste van een pluriformiteitsleer gebruik maken van het feit, dat Datheen ook die duitse plaatselijke kerk in Frankfort „ware kerk” noemde? Zou een kerk, welker belijdenis men onderteekend heeft, niet zoo mogen heeten, zoolang er althans geen andere oorzaken van scheiding zijn? Men vergeet niet, dat de overheid het geweest is, die aan de vreemdelingen den eigen eeredienst onmogelijk maakte. Dat had niet die grootheid, die men later „de Luthersche Kerk” (!) noemde, gedaan. „Een nog niet luthersche duitse plaatselijke kerk van 1561”, kan toch eigenlijk niet door „De Heraut” of door prof. Dijk als „de Luthersche Kerk” met goede reden worden aangediend. Wie in onze eeuw zonder meer hoort spreken van „de luthersche kerk”, denkt vanzelf aan heel wat anders dan aan die plaatselijke kerk van Frankfort.

3. De kwestie is interessant, óók in verband met het bekende alarmkreet-artikel van prof. Waterink, gesteund door „De Heraut”. We hebben en in „De Heraut” en in „Credo” gelezen, dat men maar eens denken moet aan Utrecht 1905: toen ging het om wijziging eener zinsnede in artikel 36 der Belijdenis, en de rapporterende commissie had gezegd, dat men zich bij de lezing en verklaring van wat in de confessie staat, ook dus van die ééne zinsnede betreffende de taak der overheid inzake wering en uitroeiing der ketterij moest houden aan de historische betekenis der woorden. Natuurlijk strijdt daartegen onder ons niemand. Maar de historische betekenis eener uitspraak in de confessie is wat anders dan een dogmatische opinie van één of meer dergenen, die haar opstelden. We wazen er reeds op, dat de belijdenis soms woorden kiest, die ruimte laten voor divergerende meeningen binnen het raam der confessie. In zoo’n geval zou het juist ingaan tegen den historischen zin, als iemand die open ruimte wilde inkrimpen. Wat in de confessie staat, dat bindt ons; en dat moet eerlijk worden aanvaard in zijn historische betekenis. Maar wat er niet in staat, moet men er niet in leggen: dat is óók onhistorisch.

4. Welnu, op dit punt hebben de dominees der vluchtelingenkerk te Frankfort, à Lasco (!), Pollanus, Dathenus + 2 anderen, zeer duidelijk zich uitgesproken. Juist, nu we „De Heraut” terecht de groote betekenis van Datheen hoorden uiteenzetten voor wat het stuk der pluriformiteit betreft, is het goed, aan Datheen te herinneren voor wat betreft hetgeen we nu maar korthedshalve de „alarmkreetkwestie” noemen. In Dec. 1556 lieten gezegde predikanten hun

„Verantwortung der Fremden Kirchendiener zu Frankfurt” drukken. Ze vertellen, dat hun tegenstanders hun tegenwerpen, dat men de opvatting („den verstand”) der Augsburgsche belijdenis meer uit de boeken dergenen, die haar schreven, dan uit de confessie zelf moest afleiden. Zelf beweren de heeren van de oppositie dan ook parmantig, dat zij het ook met die schrijvers eens geweest zijn, in de dagen, toen de confessie werd opgesteld.

De dominees der vluchtelingenkerk, ook Datheen dus, nemen de oppositie van deze tegenwerpers op gemeedelijke manier in het ootje. Wel, wel, moeten we ook al met al die dogmatische schrijvers het eens zijn? We dachten anders, dat de aanklacht tegen ons luidde, dat we van de confessie zelf afweken! Nu hebben we, zoo gaan ze verder, al bewezen, dat de confessie zelf, heelemaal, op onze hand is, en dat juist onze tegenstanders, als ze onze leer veroordeelen, daarmee de (Augsburgsche) confessie zelf verloochenen! Maar ja, als ze ons nu gaan aanklagen, dat wij niet met de schrijvers der Augsburgsche belijdenis instemmen, dan gaat de hoofdstrijd niet meer over de leer der confessie, die wij immers bewaard hebben. Want het maakt nog al heel wat verschil: de Augsburgsche belijdenis zelf, óf... de auteurs, die haar hebben vervaardigd! Het is toch klaar als een klontje, dat die schrijvers heel wat meer hebben geleerd, dan in de confessie is vastgelegd. Wij voor ons weten overigens niet, hoeveel van die heeren auteurs er zijn, die dan aan de Augsburgsche confessie gewerkt zouden hebben; wel weten we, dat ze, naast de Apologie, op naam van Melancthon is gesteld (87). Andere geleerden, die aan de Augsburgsche confessie hebben gearbeid, hebben daarnaast ook wel het een en ander geleerd, dat niet met de confessie overeenkomt. Vooral nu Melancthon den tekst heeft doorgezien, en officieel laten bekrachtigen, moet men de belijdenis niet naar den zin en de meening van een of anderen schrijver uitleggen, en verstaan, want óók die schrijvers dient men te beoordeelen naar de confessie! Al zouden wij dus beweren, dat wij een afschuw hebben van de opinie der auteurs der Augsburgsche belijdenis, dan hadden onze opponenten daarna nog niet kunnen bewijzen, dat wij van de confessie zelf ons hadden verwijderd. Want zij moeten hun leer en meening uit de confessie als uit de goede bron kunnen ontleenen, en dan, als ze kunnen tegen ons volhouden. Tot nu toe is dat niemand gelukt.

Tot zoover de eerste schermutselingen met deze opponenten. Leerzaam genoeg voor het recht waardeeren der bekende waarschuwing van prof. Waterink.

5. Maar we zijn er nog niet.

De tegenstanders der Frankforter vreemdelingen beweren: bij de vaststelling der confessie heeft men vaak korthedshalve, om geen al te breed stuk te krijgen, zich moeten beperken; daardoor zijn (88/9) ettelijke artikelen in duistere en dubieuze bewoordingen geredigeerd, bewoordingen, waarmee men meer dan één kant uit kan. Dat is dan ook, volgens deze opponenten, de reden geweest, waarom er later een „Apologie” der belijdenis bij komen moest; een tweede geschrift, van een auteur afkomstig; en dáárin dient men nu de rechte interpretatie der confessie te zien. Wie het met de Apologie niet eens is, die staat ook met de confessie zelf op gespannen voet. „Klaar is Kees.”

Daarop geven de vreemdelingen-dominees dit bescheid:

De Apologie en de confessie kan men niet op één lijn plaatsen, niet gelijkwaardig noemen, ook al zijn ze beide van dezelfde hand. De confessie is door alle „stenden” officieel aanvaard en in den religievrede opgenomen. Niet alzo de Apologie; deze is wel verdragen, maar niet aangenomen om in autoriteit en waarde met de confessie gelijk op te deelen. Waarom dan ook de Apologie zich meer moet richten naar de goede interpretatie der confessie, dan dat de confessie haar gezag, haar aanzien en haar interpretatie zou moeten verkrijgen van de Apologie. Als wij dus onze leer kunnen confronteeren met de confessie, moet dat al voldoende zijn. Men kan ons niet eens omver redeneeren met beroep op de Apologie.

Ten overvloede — om de maat vol te meten — verzekeren zij dan, dat hun avondmaalsleer zelfs met de Apologie zich verdraagt. Maar dat doet er niet meer toe. Hoofzaak is, dat zij zóó de verhouding zien tusschen

a. de belijdenis en haar auteurs voor wat hun private meening betreft;

b. voor wat de belijdenis en haar interpretatie of ook apologie aangaat.

Ik kies liever de meening van Petrus Dathenus, dan die van prof. Waterink en „De Heraut” van 1940, voorzover ze zich in dezen bij prof. Waterink aansloot. Trouwens, heeft niet „De Heraut” vroeger geschreven, „dat een overdreven confessionallisme den band aan de confessie niet versterkt, maar juist verzwakt” („Heraut”, no. 1857)? We zouden over dat woord „overdreven” in discussie kunnen treden, doch achten het niet noodig: de bedoeling is wel duidelijk.

6. Nu we toch aan Datheen’s „Erzehlung” bezig zijn: ons trof daarin, dat in de voorrede der Kerkenordening etc. der vreemdelingenkerk wordt gezegd: „waar het pseudom nog regeert en in zwang is, daar steken wederdoopers en allerlei seeten den kop op:

¹⁾ Affirmatur cum Distinctione.
Negatur cum Distinctione.